

Eurooppalainen keskiajan-tutkimus ikivanhan ja äärimodernin risteyskohdassa

Historiantutkimusta ei tehdä nykyisin vain tomuisissa arkistoissa ja hiljaisten kirjastojen kätöksissä. Sähköiset aineistot ja virtuaaliset apuvälineet ovat vallanneet yhä laajemman alan tutkijan työpöydältä. Näissä merkeissä Suomi on osallistunut maaliskuun 2011 lopusta lähtien 21 maan yhteishankkeeseen nimeltä *Medieval Europe – Medieval Cultures and Technological Resources*.¹ Kyseessä on ns. COST-toimi, joka saa rahoituksensa Euroopan Tiedesäätiöltä eli Euroopan Unionilta eli viime kädessä osaltaan myös suomalaisilta veronmaksajilta.

Rahoitus- ja yhteistyömuotona COST-toimet ovat monelle suomalaiselle humanistisen alan tutkijalle tuntemattomia. Tyyriiltä kuulostavan kirjainlyhenteen taakse kätkeytyy *European Cooperation in Science and Technology*,² ja jo neljä vuosikymmentä toimineen COST-ohjelman tavoitteena on tuoda eri tieteenalat yhteen mo-

dernien teknologisten ratkaisujen kanssa. Humanistis-teologisilla aloilla – kuten keskiaikaan liittyvässä tutkimuksessa – tämä tarkoittaa käytännössä humanioran ja teknologian, pehmeän ja kovan tieteen liittoa ja korostunutta monitieteisyyttä. COST-toimet tavoittelevat siis juuri niitä päämääriä, joita useimmat menestyksekkäät tutkimushankkeet nykyisin haarukoivat ja joita korkeakoulut ja rahoittajatohot edellyttävät tutkijoilta.

Medieval Europe -hankkeen tavoitteena on keskiajan Euroopan kirjallisten lähteiden käytön tehostaminen yhdistämällä perinteinen lähdetutkimus ja modernit teknologiset ratkaisut. Lähtökohtana ovat eri maissa jo toteutetut, sähköisessä muodossa olevat tietokannat, digitoidut käsikirjoitus- tai kuvakokoelmat, tekstiarkistot ja tutkimuksen apuvälineet. Vaikka keskiajantutkimus on sähköistynyt viime vuosina vauhdikkaasti, ongelmana on erilaisten teknisten, käytännöllisten ja sisällöllisten ratkaisujen kirjavuus. *Medieval Europe* pyrkii yksinkertaistamaan, yhdenmukaistamaan ja selkeyttämään tilannetta. Sen lopullisena päämääränä on luoda virtuaalinen keskiajantutkimuksen keskus, *Virtual Centre for Medieval Studies* (VCMS), joka mahdollistaisi elektroniseen muotoon saatetun lähdemateriaalin ja tutkimuksen virtuaalisten työkalujen laajan käytön sekä antaa tutkijoille yhteisen tutkimusalustan.

Medieval Europessa on tällä hetkellä jäsenenä 21 Euroopan maata, joista on nimetty hankkeen johtoryhmään yksi tai kaksi kansallista edustajaa. Hankkeen keulakuvana on sen johtoryhmän puheenjohtaja, italialainen emeritusprofessori Agostino Paravicini Bagliani. Hän johtaa nykyisin myös maineikasta firenzelaista *Società Internazionale per lo Studio del Medioevo Latino* (SISMEL). Kun COST-toimen varapuheenjohtajaksi on valittu pariisilainen *Institut de recherche et d'histoire des textesin* johtaja Nicole Bériou, kaksi eurooppalaista sähköisen keskiajantutkimuksen mammutti-instituutiota ovat merkittävästi edustettuina hankkeessa.

COST-toimen suomalaisjäseniksi on nimetty dosentit Tuomas Heikkilä ja Anu Lahtinen sekä heidän varajäsenikseen professori Christian Krötzel ja dosentti Marko Lamberg. Kuten suomalaisedustajat, useimmat muut hankkeen johtoryhmän jäsenistä tulevat keskiajantutkimuksen puolelta; tietotekninen osaaminen on nähtävästi tarkoitus kattaa kulloinkin paikalle kutsuttavien asiantuntijoiden voimin.

Käytännön muodot

Käytännön työskentelyssä lähes 50 henkeen nouseva katras kansallisia edustajia ja kulloinkin paikalle kutsuttuja asiantuntijoita jakautuu neljään temaattiseen ryhmään, *Working Groupiin*. Niistä ensimmäinen keskittyy tietokantoihin,

jotka liittyvät keskiaikaisiin aukto-reihin, tekstiilueteloihin ja bibliografioihin. Esimerkkeinä lähtökohdista voidaan mainita SISMELin lukuisat tietokannat, kuten MEL (*Medioevo latino: Bollettino bibliografico della cultura europea da Boezio a Erasmo*), BSLAM (*Bibliotheca Scriptorum Latinorum Medii Recentiorisque Aevi*) ja kolean kuuloinen CALMA (*Compendium auctorum Latinorum medii aevi*).

Toinen työryhmistä keskittyy käsikirjoituksiin ja niiden sisältämiin yksittäisiin teksteihin. Painopisteinä ovat yhtäältä käsikirjoitusten kuvailu sekä digitaalisen paleografian ja kodikologian mahdollisuudet, toisaalta digitaalisten editioitten laatiminen ja kolmanneksi tekstitradiottoitten tutkimus modernin menetelmin. Kahdella ensimmäisellä saralla on tehty jo paljon: etenkin *Textual Encoding Initiative* (TEI) kuvailu- ja editioperiaatteet ovat saavuttaneet lähes standardin aseman. Kolmannen painopisteen osalta ryhmän työssä näyttää korostuvan tietokoneavusteinen stemmatologia, jota on viime vuodet kehitetty maailmalla suomalaisjohtoisesti.³

Kolmas työryhmä perehtyy laajoihin tekstikorpuksiin ja elektroniisiin sanakirjoihin, joita ovat mm. TLIO (*Tesoro della Lingua Italiana delle Origini*), AND (*Anglo-Norman Dictionary*), DMF (*Dictionnaire du Moyen Français*), DÉROM (*Dictionnaire Étymologique Roman*), sähköinen Du Cange ja DEAF (*Dictionnaire Étymologique de l'Ancien Français*). Työryhmien välinen tehtävänjako on keinotekoinen, ja tavoitteena onkin tehdä läheistä yhteistyötä eri ryhmien välillä.

COST-toimen lopullisena päämääränä on luoda tutkijan avuksi virtuaalinen keskiajantutkimuksen keskus (VCMS), jonka kautta olisi pääsy alan tärkeimpiin tietokantoihin ja tietoteknisiin apuvälineisiin. Hankkeen neljäs työryhmä pohtii tähän liittyviä käytännön ratkaisuja.

Työryhmiensä lisäksi Medieval Europe toimii aktiivisesti myös ulospäin. Yksittäisten tutkijoiden ja tutkimushankkeitten edustajien on mahdollista hakea COST-toimen rahoittamaa lyhytaikaista tieteellistä oleskelua (ns. *Short Term Scientific Mission*). Oleskelu voi liittyä esimerkiksi hankkeen alaan liittyvien uusien tekniikkoitten opeteluun, yhteistyökuvion aloittamiseen ja sellaisten resurssien käyttöön, joita ei ole koti-instituutiossa saatavilla. Vastaanottajana on jokin hankkeeseen osallistuvien 21 maan tieteellisistä instituutioista, ja oleskelun tulee kestää viidestä päivästä kolmeen kuukauteen. Lisätietoja hakuajoista saa COST-toimen internet-sivuilta.

Hanke tarjoaa myös seminaareja ja tutkimuskursseja. Niistä ensimmäinen, *Medieval Manuscript Studies in the Digital Age*, järjestetään usean englantilaisen yliopiston yhteistyönä Lontoossa ja Cambridgeassa vuoden 2012 huhtikuussa. Jatko-opiskelijoille tarkoitettu tutkimuskurssi tuo yhteen keskiaikaisen käsikirjoitustutkimuksen ja niiden modernit elektroniset tutkimusmenetelmät. Myös tästä ja tulevista kursseista saa tietoa Medieval Europe verkkosivuilta.

Mitä hyötyä Suomelle ja suomalaistutkijoille?

Kartoitin COST-toimen alaan kuuluvia suomalaisia tutkimusprojekteja alkuvuodesta 2011. Kyselyyn vastasi lähes 20 erilaista hanketta. Niiden mielenkiinnon kohteet ulottuivat laajasti varhaisen uuden ajan kieliopeista Itämeren alueen suulliseen ja kirjalliseen kulttuuriin, tekstitradiottoitten tutkimuksen virtuaalisista apuvälineistä yksittäisiin kriittisiin editioihin, paleografian verkko-opetuksesta korpuslingvistiikkaan, Alexandrian kirjastosta Toivolan keskiaikaiseen kylään ja suunnitelmiin laajoista hagiografista tai juridista materiaalia sisältävistä tietokannoista.

COST-toimen päämäärät liittyvät siis saumattomasti niihin tavoitteisiin, joita alan suomalaiset tutkijat ovat ajaneet 2000-luvun alusta lähtien, ja suomalaisilla tutkijoilla on paljon annettavaa kansainväliselle yhteistyölle. Esimerkiksi Suomen keskiajan asiakirjalähteitä sisältävä *Diplomatarium Fennicum* -tietokanta ja verkossa keväällä 2012 avattava laaja Kansalliskirjaston pergamenttiframeenttien tietokanta voidaan jatkossa liittää helposti osaksi kansainvälisiä kokonaisuuksia. Kenties tätä kautta on mahdollista toteuttaa myös pitkään haaveissa ollut suomalaisten ja ruotsalaisten sisä-tietokantojen yhteishaku, joka avaa uusia mahdollisuuksia koko keskiajan Ruotsin valtakunnan menneisyyden tutkimukselle.

Vaikka Suomessa on tehty viime vuosina paljon keskiajantutkimuksen lähdeaineistojen sähköistämiseksi, monissa Euroopan maissa ollaan paljon pitemmällä esimerkiksi lähteiden digitoimisessa, kuva- ja tekstitietokannoissa tai tutkimuksen virtuaalisten apuvälineitten tutkimuksessa. Etenkin Saksassa, Italiassa, Ranskassa ja Iossa-Britanniassa näillä rintamilla on edetty varsin pitkälle. On selvää, että suomalainen keskiajantutkimus hyötyy suunnattomasti pääsystä mukaan pohtimaan sähköisten aineistojen käyttömahdollisuuksia alan kansainvälisten gurun kanssa. Tarjolla on mahdollisuus pysyä kansainvälisen tilanteen tasalla: mitä maailmalla tapahtuu oman ydinosaamisen ja tietoteknisten ratkaisujen risteyskohdassa?

Osallistuminen COST-toimeen ei tuo yksittäisille osallistujamaille, -tutkijoille tai -tutkimushankkeille

1. www.medioevoeuropeo.eu/.

2. www.cost.esf.org/.

3. Ks. esim. cosco.hiit.fi/stemmatologica/; www.skr.fi/default.asp?docid=17847.

lisärahoitusta tutkimukseen, vaan saatava hyöty on juuri tiedonvälityksessä, yhteistyön voimassa ja mahdollisesti tältä pohjalta käynnistyvissä yhteisprojekteissa. On hämmästyttävää, kuinka moni tutkimushanke ympäri Euroopan tavoittelee keskenään samankaltaisia päämääriä – samanlaisin keinoin. Havainto korostaa paitsi kauas kansainväliseen horisonttiin, myös lähelle katsomisen tärkeyttä: Suomen rajojen sisällä on varmuudella projekteja, jotka hyötyisivät keskinäisestä yhteistyöstä suunnattomasti.

Mahdollinen keino hyvään ja tarkoituksenmukaiseen kotimaiseen tiedottamiseen Medieval Europe -hankkeen ympäriltä voisi olla suomalaistutkijoiden kesken kerän vuodessa järjestettävä tapaaminen. Sen yhteydessä olisi tilaisuus keskustella niin tiukasta substanssista kuin yhteistyökuvioista, lyödä viisaita päitä yhteen, ottaa oppia Euroopasta ja tarjota muille omia onnistuneita ratkaisuja. Kenties kokoontuminen voitaisiin järjestää yhteistyössä kotimaisen *VARIANTTI*-verkoston kanssa.⁴ Mikäli tämänkaltaisiin tapaamisiin osallistuminen kiinnostaa, ilmoittaudu allekirjoittaneelle (tuomas.m.heikkila@helsinki.fi) tai jollekulle COST-toimen muista suomalaisestajista.

– TUOMAS HEIKKILÄ

4. Ks. www.edith.fi/variantti/index.htm.